

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНА СПРАВА ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ПОШИРЕННЯ Й ПРОПАГАНДИ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ДЕРЖАВИ

Руслан Пилипчук

*Інститут енциклопедичних досліджень НАН України,
Київ, Україна*

У дослідженні енциклопедичні видання висвітлено з точки зору їхнього впливу на громадську думку. Зауважено, що за радянської доби найвагоміші енциклопедії, як-то «Велика радянська енциклопедія» чи «Українська радянська енциклопедія», слугували стратегічним інструментом пропаганди комуністичної ідеології, популяризації радянського соціалізму тощо. З'ясовано, що підготовка енциклопедичних видань національного характеру в сьогоденнішніх умовах може розглядатися як дієвий засіб прищеплювання національних цінностей в українському суспільстві.

Ключові слова: енциклопедії, пропаганда, ідеологія, національні цінності, «Українська радянська енциклопедія».

Система масової комунікації завдяки різноманітним технологіям чинить вплив на поведінку, світогляд людей, одним із основних інструментів якої є пропаганда. Як рушій масових комунікацій пропаганду віддавна вважають знаряддям в ідеологічному, політичному впливі на масову свідомість. Проблема пропаганди через засоби масової комунікації нині актуальна, особливо у зв'язку з воєнними діями на сході нашої держави. Та найбільшого розвитку вона набула в радянські часи, коли пропаганда комуністичної ідеології, тоталітарного суспільства, радянського соціалізму на тлі антипропаганди «загниваючого капіталізму» була системно організованою державною політтехнологією.

Енциклопедична справа за часів СРСР розвивалася за тими самими принципами, що й журналістська справа. Відомою в журналістиці формулою, яку приписували В. Леніну, була така: газета повинна бути не тільки колективним пропагандистом і колективним агітатором, а й колективним організатором

мас. Енциклопедії та довідники в цьому сенсі мало чим відрізнялися від газет чи журналів. За будь-яких умов лишатися вірним «підручним партії» – тільки таке покликання енциклопедистики апріорно й аксіоматично визнавалося в Українській РСР і, як догма, обговоренню воно не підлягало. У цьому аспекті роль і значення «Енциклопедії українознавства» й «Української радянської енциклопедії» глибоко й всебічно висвітлено в праці В. Кубійовича й В. Маркуся «Дві українські енциклопедії»[1].

Більше того, матеріал, який традиційно виносили на сторінки енциклопедій, в радянські часи вважався більш інформаційно стратегічним порівняно з контентом засобів масової інформації. Адже висвітлення досягнень науки і техніки як основної тематики фундаментальних енциклопедичних видань у СРСР крізь призму ідеологічної пропаганди справляло на суспільство більший впливовий ефект, ніж ідеологічно заангажовані відомості, що висвітлювали в ЗМІ.

Отже, рівень розвитку методології ідеологічного забезпечення текстових матеріалів енциклопедичних видань не поступався фаховій методології з енциклопедистики. Забезпечувати впровадження політико-ідеологічного складника в подібну (й іншу) літературу було покладено на Головне управління видавництва і поліграфічної промисловості (в різні роки називалося по-різному: Головвидав, Головополіграфвидав, Держкомвидав), що стало структурною частиною Міністерства культури УРСР.

У сфері безпосередньо енциклопедичної справи було створено Головну редакцію Української радянської енциклопедії (при Академії наук УРСР, згодом при Держкомвидаві УРСР), що спочатку займалася питаннями створення «Української радянської енциклопедії», а згодом і багатьма іншими енциклопедично-довідковими виданнями [6, с. 118].

Роль радянських видавництв зводилася до редакційного обслуговування підготовки ідеологічно вивірених книжок, які проходили цензуру, потім друкувалися, а далі через державні книготорговельні установи розповсюджувалися великими накладками по всій території України чи СРСР. Проблеми реалізації книжкової продукції держава брала повністю на себе, забезпечуючи те, щоб важлива для неї інформація була прочитана й засвоєна якомога більшою кількістю людей.

Найвідомішою та найпопулярнішою українською енциклопедією в радянські часи була згадана вище «Українська радянська енциклопедія» (у 17-ти томах, 1959–1965 роки; друге видання – у 12 томах, 1974–1985 роки). Як відомо, це – масштабна академічна праця про українців, різні наукові, мистецькі, суспільні сфери України та колишнього СРСР.

Зміст чи не всіх українознавчих гасел цієї енциклопедії узгоджувався з положеннями «Передмови», зокрема про те, що «Українська радянська енциклопедія» має показати братерську єдність українського народу з великим російським і всіма іншими народами Радянської Вітчизни, і що вона спрямована проти «насамперед українського буржуазного націоналізму» (останнє

поширюється і на постаті XVII–XVIII ст., наприклад, на І. Виговського, П. Дорошенка, І. Мазепу, П. Орлика). Прикметною рисою є і те, що «Українська радянська енциклопедія» (а саме друге її видання) публікували у двох мовних варіантах – українському й російському. Тобто саме по собі видання вже було інструментом зросійщення книжкових видань в Україні. Саме в ті часи набирала обертів політтехнологія двомовності, що полягала в нав'язуванні російської мови паралельно з українською (що актуально й дотепер і що, до речі, багатьма розцінюється як норма), намагаючись у такий спосіб поступово викоринити останню зі сфери книговидавництва.

Звісно, що найкращим ідеологічним інструментом були ті видання, що безпосередньо пов'язані з тематикою ідеологічних переконань і нав'язувань. Ідеться передусім про сферу історії України, концепція якої зазнала суттєвих змін внаслідок її радянзації – замовчування невігідних владі подій, фактів, їх перекручування чи інше трактування, дегероїзація історичних персоналій, фальсифікація, вигадкування того, чого не було насправді, тощо.

Тож закономірно, що в радянські часи з'явилася чотиритомна «Радянська енциклопедія історії України» (1969–1972 роки). Це було перше енциклопедичне видання про історію України, і ця ознака, яка надавала їй своєрідну «монополію» в даній читацькій сфері, безсумнівно, мала особливе значення з погляду ідеологічної впливовості.

Методологічною основою «Радянської енциклопедії історії України» були: теорія марксизму-ленінізму, рішення з'їздів Комуністичної партії Радянського Союзу і Комуністичної партії України, пленумів ЦК КПРС і ЦК КП України, документи міжнародних нарад комуністичних і робітничих партій. В енциклопедії історію України висвітлено крізь призму питань марксистсько-ленінської теорії та основоположних праць К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна, зокрема праць про Україну.

Історію Київської Русі в статтях подано як «спільну колыску російського, українського і білоруського народів». Боротьбу українського народу проти феодално-кріпосницького гноблення, проти султанської Туреччини, шляхетської Польщі та інших іноземних загарбників зображено як поштовх до возз'єднання України з Росією. Найбільший обсяг матеріалу енциклопедії присвячено історичним подіям періоду СРСР та подіям, які передували його створенню (були підґрунтям для цього).

Отже, ця енциклопедія, незважаючи на те, що вважається певним досягненням як історичної науки, так і енциклопедознавчої, у своїй основі містить політичну заангажованість, зумовлену догмами й стереотипами, нав'язуваними в радянську добу. Інакше кажучи, енциклопедичний матеріал було використано на догоду державі відповідно до її інформаційної політики. За словами Н. Черниш, під невсипущим суворим наглядом численних керівних та контролюючих органів марно було намагатися здійснити неможливе. Українським енциклопедистам треба було віднайти ту грань, ледь вловиму

межу, що відділяла дозволене від бажаного, а ще – з гідністю втриматися на ній. Безперечно, саме суспільний та науковий авторитет М. Бажана, його особисті зв'язки в уряді України відіграли тут неабияку роль [5, с. 262]. Не завжди в нього вистачало сили перебороти заскоружлу упередженість радянських чиновників, які, наприклад, вилучили з довідкового видання про художників України десятки персоналій, узгоджуючи його з панівною ідеологією того часу [2, с. 807].

Як бачимо, енциклопедична справа в часи Радянського Союзу ґрунтувалася на ідеологічно витриманих і жорстко планованих принципах: енциклопедії розглядалися як серйозний засіб поширення й укорінення ідеологічних засад державної політики.

Подібні праці й нині слугують спадщиною «українського радянського державного будівництва», а тому й тепер продовжують виявляти свій вплив як видавнича політтехнологія, протидіючи розвитку українського національно й патріотично орієнтованого громадянського суспільства, виправдовуючи у свідомості багатьох українських громадян сучасну воєнну інтервенцію з боку країни-агресора.

Культивування українського радянського патріотизму, що конструювався на міфах про Велику вітчизняну війну, «дружбу народів», на відданості комуністичній партії та «великому російському народу», малоросійських сентиментах, стало новою формулою імперської лояльності для українців. Праці, на зразок енциклопедій, зіграли неабияку роль у цьому.

Нині для держави саме на часі викоринити ілюзії стосовно національного, державного чи квазідержавного характеру радянської України, що була лише прикриттям комуністичної окупації країни, та відкинути російсько-радянські міфологеми й архетипи, які заважають побудові справді незалежної національної держави. І знову-таки в цьому процесі енциклопедії – одна з дієвих форм впровадження такої інформаційної політики держави.

Отже, ідеологічну функцію енциклопедичних видань, яку в радянські часи було застосовано проти українськості, задля викоринення української національної ідентичності, нині необхідно використовувати з метою поширення української національної ідеї, прищеплення любові до рідної землі, виховання патріотизму й гордості за Україну.

Окрім поширення знань, вигідних для духовного розвитку держави, енциклопедії є носієм тієї інформації, яка здатна протидіяти виявам маніпулювання масовою свідомістю, що, зокрема, нині спостерігається як вияв зовнішнього інформаційного впливу. У цьому сенсі вважаємо, що консолідація енциклопедичних знань може розглядатися як засіб протидії в боротьбі за захист інформаційної безпеки держави.

Необхідно констатувати, що задля пропаганди націєвизначальних знань стратегічно виправданим вбачається використання, поширення і популяризація тих україноцентричних фундаментальних енциклопедичних видань, які вже існують, та подальший розвиток енциклопедичної справи у напрямі

посилення державницьких позицій в суспільстві з допомогою нових енциклопедичних видань, які б цілеспрямовано і систематизовано пропагували українську ідею в державі.

Важливу роль у захисті інформаційного українського простору відіграють не лише універсальні національно орієнтовані енциклопедії, а й спеціальні (галузеві). Адже один із напрямів зовнішнього інформаційного впливу характеризується нав'язуванням різноманітних стереотипів, скерованих на применшення і заперечення досягнень українського народу в тих чи інших галузях знань або тих чи інших реалій, фактів тощо.

Скажімо, на українську мову віддавна чіпляють різноманітні ярлики – селянська мова, мужицька, колгоспна, наріччя російської, діалект польської, непридатна для науки, освіти, мистецтва, військової справи, спорту тощо. Це, в свою чергу, начебто виправдовує поширення двомовності в Україні, розвиток і впровадження російської мови в різних сферах, нехтування українською мовою. Дослідження українських соціолінгвістів переконують нас у тому, що навіть вихована в українських родинях молодь змушена зросійщуватися через панування в незалежній Україні російськомовного інформаційного продукту. Натомість лінгвістичні енциклопедії, зокрема «Українська мова. Енциклопедія», слугує тим джерелом контрпропаганди, орієнтованим на масового читача, яке комплексно й у доступній формі показує все фонетичне, лексичне, граматичне багатство та потенціал української мови, повністю спростовує ті чи інші штучні й неправдиві нав'язувані ззовні архетипи, зокрема й про двомовність.

Подібну інформаційну ситуацію маємо й у сфері історії України. Зовнішні інформаційні впливи потужно спрямовано на фальсифікацію історії нашої держави чи то й позбавлення України взагалі своєї історії, наприклад, у питаннях, пов'язаних з періодом Київської Русі. Зокрема, фальшуванням історичних подій того періоду утверджують думку про існування триєдиного російського народу в складі трьох його різновидів – великоруського, малоруського (українського) й білоруського. Така штучно створена «історична концепція», з одного боку, перекреслює всю нашу історію, а з іншого – стає підґрунтям для сумніву щодо існування українців як народу взагалі.

Між іншим, в «Енциклопедії Сучасної України» цілком слушно вміщено статті, що раз і назавжди розв'язують коло питань давньоруського періоду – «Давньоруської народності концепція»¹ і «Давньоруської мови концепція»².

Окрім цього, переконливим аргументом на користь функціонування української наукової мови є те, що першу в світі енциклопедію з кібернетики³ видали в Україні і саме українською мовою. Це засвідчувало не лише висо-

¹ Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=23351.

² Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=23350.

³ Енциклопедія кібернетики: У 2 т. / Редкол.: В. Глушков та ін.; Інститут кібернетики АН УРСР. Київ: Головне видавництво УРЕ, 1973.

кий розвиток цілої науки в Україні на той час, а й абсолютну достатність лексичного багатства української мови, щоб адекватно висловити найпередовіші думки в одній із новітніх галузей знань людства.

Тож для формування потужного українського інформаційного простору найбільш важливе значення набувають ті джерела інформації, зокрема й енциклопедичні, які дають відомості про визначальні державні й національні ознаки – територію, законодавство, мову, історію, культуру – та сприяють їх утвердженню в суспільстві, їх захисту суспільством. Адже зовнішні інформаційні атаки діють відповідно до аксіоматичного закону: народ, позбавлений своєї історії, мови, культури, приречений на асиміляцію, на втрату політичних, культурних та будь-яких інших визначальних орієнтирів.

Варто звернути увагу й на те, що факт наявності тих чи інших енциклопедичних видань часто вже є дієвим інструментом в інформаційній боротьбі. Скажімо, згаданий уже факт про те, що в Україні створено найпершу у світі енциклопедію з кібернетики («Енциклопедія кібернетики») свідчить лише про одне – українські фахівці з цієї галузі науки були й лишаються одними з найкращих. Це посилює загальний «рейтинг» українців як талановитого народу у сфері світової науки й техніки, позитивно впливає на підвищення рівня національної самосвідомості, гордості за себе, своїх земляків і свою країну. Очевидно, можемо говорити про певну взаємозумовленість: перша енциклопедія кібернетики – одні з найкращих фахівців ІТ-галузі нині. Тож розвиток енциклопедичної справи як важливого чинника в питаннях пропаганди української ідеї – це не лише поширення енциклопедичних знань у суспільстві, а й заходи щодо аналізу, вивчення й узагальнення власне енциклопедичних видань (енциклопедистика / енциклопедознавство), напрацювання тих методик їх створення, які забезпечуватимуть реалізацію зазначеної функції цих інформаційних джерел (енциклопедознавча політика), вироблення програм, що б демонстрували актуальність підготовки енциклопедій різних тематик.

До речі, є й інші галузі науки й техніки, де українці займали чи займають передові позиції у світі. Та незважаючи на це, у сфері відповідних дисциплін часто відсутні енциклопедичні видання, що б презентували ці ланки знань та поширювали б інформацію серед широкого загалу про український внесок у їхній розвиток. Такою сферою є, приміром, космічна галузь (космонавтика, ракетно-космічна промисловість). Українські конструктори та науковці зробили значний внесок у розвиток світової космічної науки. Саме українці запропонували ідеї міжпланетних перельотів. Вітчизняні підприємства займали й продовжують займати передові позиції в світовій космонавтиці. Ракетно-космічна галузь України має значний економічний та науково-технічний потенціал. Ми пишаємося своїми космонавтами, які зробили безпосередній внесок у справу освоєння космосу. Та попри все це у нас, на жаль, відсутня фундаментальна енциклопедія з космонавтики (хоча і є енциклопедичні ви-

дання, що певною мірою представляють космічну галузь⁴, ініційовані, до речі, й Координаційним бюро «Енциклопедії Сучасної України»).

Пропагандистська роль енциклопедій пов'язана не лише із захистом українського інформаційного простору й протидією зовнішнім інформаційним впливам, а і з тим, що в українському суспільстві є необхідність дохідливого роз'яснення практичних і теоретичних проблем становлення правової, демократичної держави, важливості глибокого розуміння загальнолюдських цінностей, ідеї національного відродження, питань національної самоідентифікації, самовизначення, ментальності українського народу, його етносу, історичної минувшини. У зв'язку з цим інформаційні джерела, на кшталт енциклопедій, є чи не найкращим джерелом поширення і пропагування відповідних знань.

Виховання патріотизму громадянського суспільства – одне із провідних завдань держави в гуманітарній політиці. Це саме питання вельми актуальне й у галузі науки – сучасній педагогіці, соціології, культурології, філософії та інших галузях.

Взаємодія державного апарату й досягнень науки, а також суспільної думки – є успішною формулою у питаннях формування патріотизму й гордості за свою країну. Держава при широкій участі науки і громадськості має розцінювати виховання суспільства як основний компонент своєї освітньої політики. Світова й вітчизняна історія освіти свідчить про те, що змістові параметри мети виховання підрастаючих поколінь відображають рівні цивілізації суспільства, його демократичні характеристики, економічні можливості, компетентності уряду, служб прогнозування і розрахунку реальних умов розвитку педагогічних систем.

Побудова громадянського суспільства, інтеграція України у світове та європейське співтовариство передбачають орієнтацію на Людину, її духовну культуру, виховання ціннісного ставлення до соціального оточення та самої себе, національно свідомого, високоосвіченого, життєво компетентного, толерантного громадянина – патріота, здатного до саморозвитку та самовдосконалення, відповідального перед своєю нацією. Цікаво зауважити, що на такому розумінні й значенні енциклопедичного видання наголошував у передмові до своєї «Української малої енциклопедії» Є. Онацький: «Дуже широкого потрактовано теми так званих суспільних наук, оскільки вони чіпають пробелми української духовної культури – етики, релігії, суспільної психології і філософії, вірувань, забобонів, символіки, народної творчості, історії, літератури» [4, с. 1]

З метою виховання громадянина-патріота України, утвердження любові до Батьківщини, формування в особистості ціннісного ставлення до суспільства та самої себе, духовності, моральності, шанобливого ставлення до національних надбань українського народу, усвідомлення єдності власної долі

⁴ Див.: Імена України в Космосі. Науково-енциклопедичне видання / За ред. І. Б. Вавилової, В. П. Плачинди. Львів; Київ, 2003.

з долею своєї країни, наслідування найкращих прикладів мужності та звитяги борців за свободу та незалежність України (як з історичного минулого, так і сьогодення), активної за формою та моральної за змістом життєвої позиції сучасна українська держава потребує національної системи виховання.

Розбудова національної системи виховання, як і освіти загалом, в сучасних умовах з урахуванням кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя, історичних викликів ХХІ століття вимагає критичного осмислення досягнутого й зосередження зусиль та ресурсів на розв'язанні найбільш гострих проблем, які стримують розвиток, не дають можливості забезпечити нову якість освіти, адекватну нинішній історичній епосі.

Модернізація та розвиток освіти повинні набути випереджального безперервного характеру, гнучко реагувати на всі процеси, що відбуваються в Україні й світі. Підвищення якісного рівня освіти має бути спрямовано на забезпечення економічного зростання держави та розв'язання соціальних проблем суспільства, подальше навчання й розвиток особистості. Якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства.

Отже, енциклопедичні видання рекомендуємо як доступне, надійне інформаційне джерело для досягнення цієї важливої мети – патріотичного виховання громадян. У зв'язку з цим необхідно забезпечити суспільство енциклопедіями й довідниками, які б давали українцям інформацію, особливо виховуючи громадянський, військовий та духовно-моральний патріотизм. Для національно-патріотичного виховання важливі довідкові видання зі сфери: української науки, культури та мистецтва, військової справи, цивільної оборони, історії (з акцентом на шанування пам'ятних дат та історичних постатей), краєзнавства, туризму, охорони довкілля, фізкультури, спорту, популяризації здорового способу життя.

Загалом, забезпечити суспільство енциклопедичними виданнями на зазначені найбільш актуальні проблеми означає:

- консолідувати багаж таких видань, що вже існує; дбати про їх поширення, доступність у суспільстві;
- розробити програму з підготовки нових видань, брак яких є відчутним з погляду патріотичного виховання.

Енциклопедичні видання, як жодне з інших, здатні підвищувати рівень знань у дітей і молоді про видатних особистостей українського державотворення, визначних вітчизняних учених, педагогів, спортсменів, провідних діячів культури і мистецтва, а також духовних провідників українського народу.

Найкращим чином подібне завдання може бути реалізоване за допомогою створення спеціальних (біографічних) енциклопедій про видатних людей (з окремої галузі або регіону тощо) або персональних енциклопедій про окремих осіб. Серед останніх сьогодні маємо фактично лише дві – про Тараса

Шевченка («Шевченківська енциклопедія»⁵) та Івана Франка («Франківська енциклопедія»⁶). Серед енциклопедій про видатних людей іншого типу (спеціальних енциклопедій) є здебільшого видання регіонального, а не національного значення, таких, наприклад, як «Енциклопедія Закарпаття. Визначні особи ХХ століття»⁷, «Діячі історії, науки і культури Закарпаття»⁸, «Митці Рівненщини»⁹, «Митці Буковини»¹⁰, «Николаевцы. 1789–1999»¹¹, «Сумщина в іменах»¹², «Місто і люди. Єлисаветград – Кіровоград, 1754–2004»¹³ та деякі інші.

Енциклопедією національного значення є багатотомна «Енциклопедія Сучасної України». В опублікованих нині 18-ти томах широко представлено видатних осіб України, хоча це видання є універсального типу (не лише про персоналії, а й про інші сфери українського життя). У середньому ж частка статей про персоналії в «Енциклопедії Сучасної України» становить понад 50 % (залежно від тому ця цифра дещо змінюється¹⁴).

Виховна функція енциклопедій має й інше значення – навчально-дидактичне. Йдеться, зокрема, про те, що енциклопедії – це багатий, різноманітний дидактичний матеріал, який з успіхом можна застосовувати в навчальному процесі. В освітній галузі відомим є твердження: мотивація до навчання посилюється за рахунок різних видів діяльності й джерел інформації. Тож розширення дидактичного матеріалу через енциклопедії вважаємо дореч-

⁵ Шевченківська енциклопедія: У 6 т. / Редкол.: М. Жулинський та ін.; Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України. Київ, 2012–2015.

⁶ Франківська енциклопедія У 7 т. Т. 1 / Редкол.: М. Жулинський, Є. Нахлік та ін.; Інститут Івана Франка НАН України. Львів: Світ, 2016.

⁷ Енциклопедія Закарпаття. Визначні особи ХХ століття / Редкол.: В. Бедь та ін. Ужгород: Гражда, 2007.

⁸ Діячі історії, науки і культури Закарпаття: Малий енциклопедичний словник / Редкол.: Г. Павленко та ін. Ужгород: Патент, 1997.

⁹ Митці Рівненщини: Енциклопедичний довідник / Редкол.: Б. Столярчук та ін. Рівне: Ліста, 1997. Режим доступу: <http://elib.nlu.org.ua/view.html?id=3154>.

¹⁰ Митці Буковини: Енциклопедичний довідник / Редкол.: Т. Дугаєва, І. Міщенко. Чернівці, 1998.

¹¹ Николаевцы. 1789–1999: Энциклопедический словарь (2000 персоналий, 1500 портретов и иллюстраций) / Редколл.: В. Карнаух и др. Николаев, 1999.

¹² Сумщина в іменах: Енциклопедичний довідник / Редкол.: В. Звагельський та ін. Суми: АС-Медіа, 2003.

¹³ Місто і люди. Єлисаветград – Кіровоград, 1754–2004: Ілюстрована енциклопедія / Редкол.: Г. Урсол та ін. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2004.

¹⁴ Докладніше про це див.: Муріна С. Порівняльна характеристика кількісних параметрів персоналій «Української радянської енциклопедії», «Енциклопедії Сучасної України» та бази даних електронного українського національного біографічного архіву // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. 2012. Вип. 34. С. 523–531.

ним. Більше того, жанр енциклопедій сам по собі є доволі цікавим порівняно з багатьма іншими. Тому у зв'язку з цим енциклопедії – це ще й видання, які здатні підвищувати інтерес до навчання, наприклад, в домашніх умовах з ініціативи батьків. Зокрема, мова йде про дитячі енциклопедії універсального типу, які б давали дитині уявлення про світ, країну, природу, космос тощо. Втім, на жаль, Україна не має власних фахових енциклопедій подібного штибу. На книжковому українському ринку існують дитячі енциклопедії, проте такі видання – це переклади іншомовних енциклопедій (не завжди створених фаховими редколегіями), в яких, що важливо, відсутня орієнтованість матеріалу на українську дитину, написані вони найчастіше російською мовою, отже, не мають жодної державно-виховної ролі. Переконані, що забезпечення суспільства доступом до якісних енциклопедичних видань, зокрема й за рахунок підготовки нових, – це гарантія того, що рівень освіченості громадян буде вищим, а інтелектуальні здібності – кращими.

У зв'язку з тим, що енциклопедично-довідкова література належить до видань науково-довідкового типу, орієнтованих на широкі маси, які з точки зору змісту й форми зручні для повсякденного використання серед якнайбільшої читацької аудиторії, вона має великий потенціал відігравати в суспільстві значну роль, зокрема бути зручним джерелом достовірної, доступно викладеної інформації і водночас інструментом популяризації (пропаганди) й прищеплювання українських національних цінностей та виховання патріотизму (йдеться передусім про енциклопедії, які містять інформацію відповідного змісту).

ЛІТЕРАТУРА

1. Кубійович В., Маркус В. Дві українські енциклопедії. Нью-Йорк, 1961.
2. Лабінський М. Микола Бажан. Маловідомі мистецькі сторінки. Київ: Криниця, 2014.
3. Муріна С. Порівняльна характеристика кількісних параметрів персоналій «Української радянської енциклопедії», «Енциклопедії Сучасної України» та бази даних електронного українського національного біографічного архіву // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. 2012. Вип. 34. С. 523–531.
4. Онацький Є. Передмова // Українська мала енциклопедія. Т. 1 / Укл. Є. Онацький. Вид. 2-ге; упоряд. С. Білокінь. Київ, 2016.
5. Черниш Н. Академік Микола Бажан. Редактор. Видавець. Енциклопедист. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2012.
6. Черниш Н. Видавничий доробок Миколи Бажана. Львів: Піраміда, 2012.

ENCYCLOPEDIA PUBLISHING AS TECHNOLOGY FOR PROMOTING AND PROPAGATION OF HUMAN STATE VALUES

Ruslan Pylypchuk

*NASU Institute of Encyclopedic Research,
Kyiv, Ukraine*

Encyclopedias are studied in view of an effect of the encyclopedic information on the public opinion. It is noted that during the Soviet era, the most important encyclopedias, such as the Soviet Encyclopedia or the Ukrainian Soviet Encyclopedia, functioned as a strategic tool for the propaganda of communist ideology, the popularization of Soviet socialism, and others like that. It is concluded that nowadays the making of national encyclopedias can be considered as an effective activity in promoting of national values in Ukrainian contemporary society.

Keywords: encyclopedias, propaganda, ideology, national values, Ukrainian Soviet Encyclopedia.

REFERENCES

Chernysh, N. (2012). *Akademik Mykola Bazhan. Redaktor. Vydavets. Entsyklopedyst*. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana.

Chernysh, N. (2012). *Vydavnychyj dorobok Mykoly Bazhana*. Lviv: Piramida.

Kubiiovych, V., Markus, V. (1961). *Dvi ukrainski entsyklopedii*. New York.

Labinskyi, M. (2014). *Mykola Bazhan. Malovidomi mystetski storinky*. Kyiv: Krynysia.

Murina, S. (2012). Porivnialna kharakterystyka kilkisnykh parametriv personalii «Ukrainskoi radianskoi entsyklopedii», «Entsyklopedii Suchasnoi Ukrainy» ta bazy danykh elektronnoho ukrainskoho natsionalnoho biohrafichnoho arkhivu. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. Vernadskoho*, 34, 523-531.

Onatskyi, Y. (2016). Peredmov. In Onatskyi Y. (Ed.). *Ukrainska mala entsyklopediia*. (Vol. 1, 2-d ed. by S. Bilokin). Kyiv.